

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ผี คือ จิตหรือวิญญาณของผีที่ล่วงลับไปแล้ว เช่น บรรพบุรุษ ญาติพี่น้อง ชาวบ้าน ผู้คนที่เคยอยู่ในถิ่นนั้น หรือผีที่มียอยู่แล้วโดยไม่รู้ว่ามีมาตั้งแต่เมื่อไรและมีได้อย่างไร เช่น ผีนา ผีป่า ผีผาย ผีบ้านหรือผีหมู่บ้าน ผีฟ้า หรือผีที่เกิดขึ้นเพราะการกระทำของคน เช่น ผีปอบ ผีเป่นังหรือผีรักผีกลัว ผีผีได้ อาจจะไม่ใช้การสัมผัสด้วยประสาททั้งห้า หากแต่สัมผัสด้วยความเชื่อและความศรัทธา ผีเป็นสำนักทางประวัติศาสตร์ของชาวบ้าน

บ้าน ผี วัด เป็นลักษณะของวิถีชีวิตของชาวบ้าน 3 ลักษณะที่ผสมกลมกลืน และเสริมซึ่งกันและกันวัดหลายแห่งมีผีวัด ชาวบ้านยังนับถือผี และปฏิบัติธรรมไปพร้อมกัน ความเชื่อเรื่องผียังฝังแน่นอยู่กับคตินิยมของคนไทยอย่างแน่นแฟ้นตั้งแต่สมัยอดีต แม้แต่พิธีกรรมของบ้านเมืองยังมีราชพิธีเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องภูตผีอยู่ไม่น้อยในรอบปีหนึ่ง ๆ เช่น การเซ่นสรวงพระเสื้อเมือง พระทรงเมือง และหลักเมือง รวมทั้งพิธีสวดสวนศตวรรษโดยใช้วิธียุติไฟ ค่าน้ำ เพื่อแสดงความบริสุทธิ์ของจำเลย ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวเป็นความเชื่อในเรื่องภูตผีวิญญาณทั้งสิ้น (ชมชนพัฒนา : 2529)

ผมมีความสัมพันธ์กับความรู้สึกนึกคิดของคนในสังคม เกี่ยวข้องกับคนในลักษณะความเชื่อ มาแต่โบราณโบราณจนถึงปัจจุบัน ผิดยังไม่หนีหายไปจากจิตใจของคนทั้ง ๆ ที่สังคมได้เปลี่ยนไปสู่ สังคมยุคใหม่เข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์แล้วก็ตาม คนก็ยังรู้สึกกลัว ถึงแม้จะมีบางคนบอกว่าไม่เชื่อเรื่อง ผี หรือไม้อกั้วผี แต่เวลาสร้างบ้านก็ยังมีพิธีลงเสาเอก ซึ่งก็คือการเชิญผีหรือเทพารักษ์ให้มาช่วย คุ้มบ้าน คุ้มบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข หรือการตั้งศาลพระภูมิเป็นการทำบ้านใหม่ เจาทู เจาทูทางอยู่ หนึ่งเอง วิถีชีวิตของคนไทยมีความสัมพันธ์กับผีและวัดมาโดยตลอด เป็นสายใยที่ผูกพันกันอย่างไม่ รู้จักจบสิ้น ภาพยนตร์เกี่ยวกับเรื่องผีมากมายก็ยังขายได้ และทำรายได้ดีอีกด้วย ทำไมผีจึงไม่หนี หายหรือไม่หนีไปจากจิตใจของคนไทยหรือ ทำไมคนยังตัดขาดจากผีไม่ได้ คำถามเหล่านี้ยังเป็น เรื่องที่นักศึกษาค้นคว้าเป็นอย่างยิ่ง

สำหรับผีไทยที่ฝังอยู่ในจิตใจคนไทยมานานแสนนาน เห็นจะเป็นผีแม่นาคพระ โยชนง "แม่นาคพระโชนง" เป็นเรื่องที่เล่าขานกันมาเป็นเวลา 120 กว่าปีมาแล้ว ผู้ที่ปลุกผีแม่น นาคีให้มีชื่อเสียงโด่งดังเป็นคนแรกคือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนราธิปประพันธ์พงษ์ ได้ทรงนำเรื่อง "อนาคพระโยชนง" ออกแสดงที่โรงละครปราดาลัย จนเป็นข่าวเกรียวกราวในหน้า หนังสือพิมพ์ หลังจากนั้นก็ไปแสดงเป็นละครแล้ว ยังมีคนติดใจผีแม่นาคอยู่มากพอสมควร จึงมีบริษัทภาพยนตร์หลายแห่งได้นำมาสร้างเป็นภาพยนตร์จนหลายบริษัทด้วยกัน แม่นาคพระโยชนง ได้ถูกนำมาสร้างเป็นภาพยนตร์ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2479 ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 บุคคลแรกที่นำ มาสร้างคือ หม่อมราชวงศ์อนันต์ศักดิ์สินทร โดยมีนายจรูญ วุฑฒิตย์ เป็นผู้เขียนบทภาพยนตร์ เมื่อครั้งนั้นยังเป็นภาพยนตร์เงียบ สีขาว-ดำ ต้องใช้คนพากษ์เวลาฉาย และต่อมาในปี พ.ศ. 2480 นายอบ โทมตประดิษฐ์ ได้สร้าง "นาคพระโยชนง" ขึ้นอีก ซึ่งก็ประสบความสำเร็จด้านรายได้ เป็นที่น่าพอใจ จึงมีบริษัทผู้สร้างรายอื่น ๆ อีกหลายบริษัทสนใจนำเรื่องราวผีแม่นาคมาสร้าง เป็นภาพยนตร์ เช่น บริษัทสหายภาพยนตร์ จนถึงปี พ.ศ. 2502 เส้นที่ โกมารชุน ก็ได้หยิบเอา

เรื่องแม่นาคมาสร้างเป็นภาพยนตร์อีกครั้ง คราวนี้เป็นภาพยนตร์สี แต่ยังเป็นภาพยนตร์เงียบ ต้องใช้คนพากษ์เวลาจัดฉายเหมือนเดิม ความสำเร็จครั้งนี้เป็นแรงผลักดันที่ทำให้ เสน่ห์ โกมารชุน นำแม่นาคพระโขนงมาสร้างเป็นภาค 2 ต่ออีกในปี พ.ศ.2507 จนมาถึงปี พ.ศ.2521 เสน่ห์ โกมารชุนก็ปลุกวิญญาณนางนาคมาสร้างเป็นภาพยนตร์อีกครั้ง จากนั้นก็มีผู้สร้างรายอื่นนำเรื่องแม่นาคพระโขนงมาสร้างกันอีก 3 ราย โดยยังคงเค้าโครงเรื่องเดิมไว้แต่เปลี่ยนแปลงรายละเอียดปลีกย่อยในตัวละคร เทคนิคทางภาพยนตร์เพื่อเพิ่มรสชาดการชมเข้าไป ซึ่งก็ได้รับความนิยมจากประชาชนและประสบความสำเร็จด้านรายได้ทุกเรื่อง จะเห็นได้ว่าเรื่องแม่นาคพระโขนงได้ถูกนำมาสร้างเป็นภาพยนตร์ หลายต่อหลายครั้งและได้รับความนิยมมากกว่าหนังเรื่องอื่น ๆ

ส.พลายน้อย นักเขียนเรื่องสั้น กล่าวว่า "ผมเป็นคนชอบอ่านเรื่องผีมาตั้งแต่สมัยเป็นนักเรียน แม้ในเวลาที่ยังอ่านอยู่ หนังสือคึกกึ่งหนังสือไทยหนังสือฝรั่ง หนังสือรุ่นแรกๆที่จำได้แต่เรื่อง *ปู้โสมเผ่าทรพักษ์กับนางนาคพระโขนง* ในสมัยนั้นดูเหมือนจะมีอยู่ 2 ตัวนี้เท่านั้นที่มชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วไป แต่ในที่สุดผีนางนาคก็เป็นผู้ชนะ มีผู้นำมาทำเป็นภาพยนตร์หลายครั้งหลายหน"

แม่นาคพระโขนง นี้ นอกจากจะถูกนำมาสร้างเป็นภาพยนตร์เป็นที่โด่งดังหลายยุคหลายสมัยแล้ว ยังมีการนำมาทำเป็นละครวิทยุ ละครโทรทัศน์ รวมทั้งยังมีการเรียบเรียงเป็นหนังสือที่จากผู้ประพันธ์ที่มีชื่อเสียงหลายท่านด้วย เช่น พระอมรฤดี, ร.ศ. ร.กหลาย, พลตรีหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช, เอนก นาวิกมูล เป็นต้น โดยเฉพาะพระอมรฤดีนั้นได้ เขียนหนังสือไว้ถึง 10 ตอนด้วยกัน คือ ตอนนางนาคดับชีพ, ตอนจับโขนมและผจญอาคมขรรค์ดาบ, ตอนไปหานายมากและเล่นงานเจ๊กขามมะพร้าว, ตอนถูกปลุกปล้ำ, ตอนมอบลูกชายให้คุณหญิงอื่น, ตอนสามเณร เหลือบพันแขนนางนาคขาด, ตอนหมอมทองขุดศพนางนาค, ตอนนายมากกลับบ้านมาอยู่กับนางนาค, ตอนอาจารย์โตผจญนางนาค และตอนอวสานนางนาค (ส.พลายน้อย, 2533)

แม่นาคพระโขนง เป็นเพียงนิทานลોકเด็กหรือ แล้วทำไมมันจับใจชาวบ้านทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ทั้งที่มีการศึกษาและไม่มี ทั้งรวยและจน ทั้งชายและหญิง ผิดันๆ ในประเทศไทยมีเยอะแยะไปหมด แต่ไม่มีผีใด ๆ ก็ใจชาวบ้านได้เท่ากับแม่นาค (ไมเคิล ไรท์, 2532) ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น

สำหรับภาพยนตร์ไทยนั้น ในอดีตเคยเป็นสื่อมวลชนแขนงหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการเป็นสื่อกลางถ่ายทอดข่าวสาร เรื่องราวต่างๆ ที่เป็นไปในสังคม เป็นสื่อที่ให้ความบันเทิงแก่ประชาชนชาวไทยมาตั้งแต่เริ่มแรก นับตั้งแต่ภาพยนตร์เรื่องแรกที่ได้เข้ามาเผยแพร่ในช่วงปลายรัชกาลที่ 5 และได้รับความนิยมจากประชาชนชาวไทยในขณะนั้น คือภาพยนตร์เรื่อง "นางสาวสุวรรณ" สร้างโดยบริษัทนิเวอรัซลพิคเจอร์ แห่งสหรัฐอเมริกา ต่อมาในปี พ.ศ. 2470 คนไทยจึงได้สร้างภาพยนตร์ขึ้นเองเป็นเรื่องแรก คือเรื่อง "โชคสองชั้น" และหลังจากนั้นภาพยนตร์ที่สร้างโดยคนไทยก็มีเพิ่มขึ้น และมีการพัฒนามาจนถึงปัจจุบัน

ดูเหมือนว่า ภาพยนตร์ไทยจะเป็นเครื่องพักผ่อนหย่อนใจ ที่สร้างความสุข ความเพลิดเพลินให้กับคนส่วนใหญ่ของประเทศตลอดมา เพราะแท้ที่จริงแล้วการดูภาพยนตร์ก็คือ การถอดตัวเองออกมา แล้วแฝงเข้าไปในตัวของคนอื่นที่ปรากฏอยู่บนจอภาพยนตร์ชั่วระยะเวลาหนึ่ง เพื่อที่จะได้ไปเห็นชีวิต และปัญหาของคนอื่นบนจอ การจะชมภาพยนตร์ให้สนุกผู้ชมต้องสามารถสวมวิญญาณของตัวละคร เพื่อถ่ายทอดอารมณ์และความรู้สึกของตนเองให้เข้ากับเรื่องของตัวละครได้ (empathy) ถ้าขาดความสามารถที่จะเอาใจเราไปใส่ใจเขา หรือเอาสถานการณ์ของเขามาสมมติว่าเป็นของเราเสียแล้ว ความสนุกหรือความประทับใจต่อภาพยนตร์ เรื่องนั้นจะลดน้อยลงได้ เพราะฉะนั้น ภาพยนตร์จึงเป็นการหลีกหนี (escape) ชนิดหนึ่ง เพื่อการหลุดพ้นจากสภาพชีวิตความเป็นจริงของตัวเอง และยังอาจจะสร้างการเพ้อฝันว่าชีวิตของตนจะดีขึ้นและสวยงามขึ้น (fantasy) (จรั วิจิตรวาทการ, 2527)

มีผู้กล่าวไว้ว่า "ให้มองวรรณกรรมจากสังคม และมองสังคมจากวรรณกรรม" คำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นแนวความคิดว่า วรรณกรรมซึ่งเป็นศิลปะแขนงหนึ่ง ย่อมจะมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับสังคมที่มันถือกำเนิดขึ้น

ภาพยนตร์ ก็เป็นศิลปะอีกแขนงหนึ่งที่ไม่ต่างไปจากวรรณกรรมมากนัก เพียงแต่มันได้นำภาพที่เคยถูกบันทึกไว้ด้วยตัวอักษร มาบันทึกไว้ด้วยแสงเท่านั้น ภาพยนตร์เป็นศิลปะที่ใช้ภาพสื่อความหมาย ภาพที่ปรากฏอยู่เบื้องหน้าผู้ชมจึงมีความสำคัญยิ่งต่อความเข้าใจ ความรู้สึกของผู้ชม ในขณะที่วรรณกรรมใช้ถ้อยคำพรรณนาถึงสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ แล้วค่อย ๆ ประกอบเป็นเค้าโครงเป็นรูปร่างขึ้นในใจของผู้อ่าน ผู้อ่านจะซึมซับความรู้สึกได้ทีละน้อย ๆ แล้วค่อย ๆ เพิ่มมากขึ้น ส่วนภาพยนตร์จะเสนอภาพกว้าง ๆ แล้วจึงจะแสดงรายละเอียด ก็ต่อเมื่อสิ่งนั้นมีความสำคัญต่อเหตุการณ์หรือตัวละครในเรื่อง โอกาสในการที่ผู้ชมจะซึมซับความรู้สึกได้ทีละเล็กทีละน้อยในเรื่องราวรายละเอียดต่าง ๆ จึงทำได้ไม่เท่ากับการอ่านวรรณกรรม ซึ่งจะใช้เวลาในการอ่านนานเท่าใดก็ได้ เวลาใดก็ได้ หรือแม้แต่จะอ่านในสถานที่ไหนที่ผู้อ่านต้องการก็ได้ แต่ภาพยนตร์ถูกจำกัดให้อยู่ในเวลาเพียงไม่กี่ชั่วโมง ในสถานที่ที่กำหนดไว้ด้วย จากคุณสมบัติของสื่อภาพยนตร์นี้ เราจึงอาจกล่าวได้ว่า ถ้าเราจะพิจารณาภาพสังคมจากภาพยนตร์และมองภาพยนตร์จากสังคม ก็ย่อมทำได้ไม่ต่างกัน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพยนตร์ไทย เป็นศิลปะที่มีอิทธิพลและอยู่ในความต้องการของสังคมไทย ภาพยนตร์สามารถที่จะถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ มากมายให้แก่ผู้ดู และในขณะเดียวกันก็ยังสามารถสะกดผู้ดูให้เกิดความรู้สึก เกิดอารมณ์คล้อยตามเรื่องราวที่ปรากฏบนจอ อย่างที่ภาษาอักษรไม่สามารถสรรหาถ้อยคำสำนวนมาบรรยายได้เหมือน ในขณะที่ตาเห็นภาพทั้งดงามจากการให้แสง เราก็คงสามารถจะได้ยินเสียงประกอบไปด้วย ไม่ว่าจะเป็นเสียงพูด เสียงดนตรี เสียงเพลง ที่กั้นใจเหมาะเจาะ

กับเหตุการณ์ ลีลาเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่เกิดจากจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ของผู้สร้าง งานที่บรรจงแต่งแต้มผลงานออกสู่ผู้ชมทั้งสิ้น

นอกจากภาพยนตร์จะเป็นศิลปะแขนงหนึ่งในโลกโดยคุณสมบัติของตัวเองแล้ว ภาพยนตร์ยังสามารถสะท้อนคุณค่าของสังคมได้ผ่านผู้กำกับภาพยนตร์ โดยเฉพาะภาพยนตร์ในสังคมไทย เป็นสื่อที่ช่วยกระจายและเผยแพร่ความทันสมัย ค่านิยม ความเชื่อต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมให้ประชาชนรับทราบได้อย่างกว้างขวางที่สุด ซึ่งก็เป็นการสะท้อนภาพชีวิตและสังคมไทยในช่วงหนึ่ง ๆ ของการทำภาพยนตร์นั้น คือนอกจากจะเป็นสื่อในการขายฝันแล้ว ภาพยนตร์ยังทำให้เห็นถึงวิถีการดำเนินชีวิตในสังคมท่ามกลางความเชื่อต่าง ๆ

คุณค่าของภาพยนตร์ที่มีต่อสังคม คุณค่าในทันทีหมายถึงภายในเนื้อหาหรือเรื่องราวของ ภาพยนตร์จะต้องก่อให้เกิดแนวคิด หรือการสร้างสรรค์ทั้งกับชีวิตและสังคม เพราะภาพยนตร์เป็น เครื่องสะท้อนสภาพสังคมในช่วงหนึ่ง ๆ ภาพยนตร์มีอิทธิพลต่อความคิดของมวลชน ทั้งสามารถ สร้างและเปลี่ยนแปลงทัศนคติของมวลชนได้ ทั้งนี้เพราะภาพยนตร์เป็นสื่อที่เข้าถึงง่าย จึงสามารถเข้าถึงความรู้สึกและอารมณ์ผู้ชมได้ง่าย ทั้งยังเป็นสื่อที่ไปได้ไกลทั่วประเทศอีกด้วย ภาพยนตร์ที่สร้างขึ้นควรจะต้องเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมหรือจริยธรรมของสังคมไม่ทางตรงก็ทางอ้อม ภาพยนตร์จึงควรจะออกมาในลักษณะที่มีส่วนช่วยจรรโลง หรือพัฒนาสังคม เช่น ประเด็นปัญหาของ คนในสังคม ช่วยอนุรักษ์สิ่งที่มีคุณค่าของชาติบ้านเมือง ตลอดจนสนับสนุนค่านิยมอันดีงามของสังคม ไม่ใช่ผู้นำผู้ชมให้เข้าถึงปัญหาเพียงอย่างเดียวหรือเพียงแค่ว่าได้รับความบันเทิงในช่วงหนึ่ง ๆ เท่านั้น ดังนั้นผู้สร้างภาพยนตร์จึงต้อง "ให้อะไรที่ผู้ชมต้องการ" โดยสร้างภาพยนตร์ที่จะทำให้ผู้ชมเกิด ความพึงพอใจให้ได้มากที่สุด ในขณะที่เดียวกันภาพยนตร์ก็ควรจะนำเสนอสิ่งที่มีคุณค่าต่อสังคมสอดแทรกไปในเนื้อหาด้วย (จิรบุญย์ ทศนบรรจง, 2534)

เรื่องราวของแม่นาคพระโขนงนั้นเป็นเรื่องที่กล่าวขวัญกันมาก บ้างก็ว่าเป็นเรื่องจริง บ้างก็ว่าเป็นนิทานพื้นบ้าน อย่างไรก็ตาม เรื่องราวของแม่นาคนั้นก็ยังคงถือว่าเป็นเรื่องที่ได้สร้างความนิยมและประทับใจคนไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และมีผู้นำเค้าโครงเรื่องมาสร้างเป็นภาพยนตร์หลายครั้งหลายครา จึงน่าศึกษาว่ามีอะไรที่ทำให้เรื่องแม่นาคยังไม่ตายไปจากความคิดความรู้สึกของคนไทย เรื่องราวของแม่นาคในภาพยนตร์มีความสัมพันธ์กับคนในสังคมอย่างไร ถึงแม้เราจะอยู่ในสังคมยุคใหม่ แต่ทำไมภาพยนตร์เรื่องแม่นาคถึงยังขายได้ แม่นาคพระโขนงได้สร้างความหมายใดให้กับผู้ชม อันอาจจะเป็นส่วนที่ทำให้เค้าโครงเรื่องแม่นาคถูกนำเสนอครั้งแล้วครั้งเล่าบนจอภาพยนตร์ โดยที่ถึงแม้ว่าโครงเรื่องจะต่างกันไปตามยุคสมัย แต่ยังมีคนจำ แม่นาคได้เสมอ

จากคุณสมบัติเฉพาะตัวของสื่อภาพยนตร์ดังที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาการถ่ายทอดความหมาย เรื่องผีในสังคมไทยผ่านสื่อภาพยนตร์ โดยจะทำการวิเคราะห์ถึงลักษณะเนื้อหา รูปแบบการสร้างเรื่อง การสร้างความหมาย ความสัมพันธ์ของสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในภาพยนตร์เรื่อง "แม่นาคพระโขนง" เพราะคุณสมบัติของภาพยนตร์ นอกจากจะเป็นสื่อที่ขายฝันหรือสร้างฝันให้เห็นจริงเป็นภาพและเสียงได้แล้ว ภาพยนตร์ยังสามารถแสดงให้เห็นถึงลักษณะความเป็นอยู่ของสังคมด้วยว่า สังคมยุคนี้อย่างไร มีวิถีการดำเนินชีวิตอย่างไร ภาพยนตร์ผู้ใดให้เห็นถึงสะท้อนวิถีการดำเนินชีวิตที่อยู่ท่ามกลางความเชื่อ เรื่องภูตผีปิศาจ และพหุศาสนาอย่างไร

ปัญหาการวิจัย

1. รูปแบบและเนื้อหาเกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง "ผี" ที่นำเสนอผ่านสื่อภาพยนตร์เรื่อง "แม่นาคพระโขนง" มีลักษณะอย่างไร

2. เทคนิคในการถ่ายทอดความหมายเรื่อง "ผี" ที่ปรากฏในภาพยนตร์เรื่อง "แม่นาคพระโขนง" มีอะไร และมีวิธีการนำเสนออย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ ประเมินค่า

1. เพื่อศึกษารูปแบบและเนื้อหาการนำเสนอความเชื่อเรื่อง "ผี" ในภาพยนตร์ไทย เรื่อง "แม่นาคพระโขนง"

2. เพื่อเข้าใจถึงเทคนิคการถ่ายทอดความหมายเรื่อง "ผี" ที่ปรากฏในภาพยนตร์เรื่อง "แม่นาคพระโขนง"

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาค้นคว้า จะวิเคราะห์การถ่ายทอดความหมายเรื่อง "ผี" ในภาพยนตร์ไทย และ สัตว์ต่าง ๆ ที่อยู่ในภาพยนตร์ จากภาพยนตร์ที่สร้างเรื่องเกี่ยวกับแม่นาคพระโขนง ผู้วิจัยเลือก ศึกษาจากแม่นาคพระโขนงที่ได้ถ่ายทำเป็นภาพยนตร์แล้ว 4 ครั้ง ในระหว่างปี พ.ศ.2521-2532 ซึ่งเป็นภาพยนตร์ที่ได้รับการอัดสำเนาไว้ในเทปบันทึกภาพหรือวีดิทัศน์ (video) แล้ว ส่วนแม่นาคพระโขนงที่สร้างในปีอื่น ๆ ก่อนหน้านั้น ยังไม่มีการเก็บรวบรวมฟิล์มภาพยนตร์ได้ครบทั้งเรื่อง ยกเว้นแม่นาคพระโขนงที่สร้างในปี พ.ศ.2502 ของเสนห์ศิลป์ภาพยนตร์ ซึ่งได้รับการอัดสำเนาไว้ในเทปบันทึกภาพแล้วเช่นกัน เป็นงานกำกับและการแสดงของรังสี ทัศนพยัคฆ์ อำนวยการสร้างโดย

เส้นที่ โกลมารชุน แต่เป็นภาพยนตร์เงียบ ไม่ใช่ภาพยนตร์เสียงในฟิล์มหรือใช้พากษ์เสียงลงในฟิล์ม ต้องใช้คนพากษ์สดเวลาจัดฉายเลย จึงไม่สามารถจะนำมาศึกษาตามวัตถุประสงค์ได้ ถึงแม้ว่าผู้วิจัยจะมีบทภาพยนตร์ (script) ของภาพยนตร์เรื่องนี้ไว้แล้ว แต่ก็นำมาใช้ในการศึกษาไม่ได้ เพราะจะไม่ตรงกับตัวภาพยนตร์ที่ฉายจริง ๆ มีการเพิ่มหรือตัดบทขณะที่ออกไปถ่ายทำในสถานที่ถ่ายทำจริง ๆ อาจเป็นเพราะสถานที่ หรือเวลา หรืองบประมาณในการถ่ายทำ ฯลฯ ไม่เอื้ออำนวยต่อการถ่ายทำตามบทภาพยนตร์ที่เขียนไว้

อย่างไรก็ตาม ภาพยนตร์ที่นำมาใช้ในการศึกษาทั้ง 4 เรื่องนี้ ได้ถูกนำมาสร้างเป็นภาพยนตร์ในปี พ.ศ. ที่ต่างกันระหว่างปี พ.ศ. 2521-2532 และภาพยนตร์ที่สร้างโดยผู้สร้างคนละคนกันด้วย ดังนี้

"แม่นาคพระโขนง" ปี พ.ศ. 2521

อำนวยการสร้างโดย: ศักดา ศิริรัตนปัญญา, กำกับการแสดงโดย: เสนีย์ เป้าประดิษฐ์

"แม่นาคพระโขนง" ปี พ.ศ. 2523

อำนวยการสร้างโดย: พิชัย น้อยรอด, กำกับการแสดงโดย: เส้นที่ โกลมารชุน

"แม่นาคอาละวาด" ปี พ.ศ. 2531

อำนวยการสร้างโดย: ฉันทนา ดวงทองดี, กำกับการแสดงโดย: สุริยีน ดวงทองดี

"แม่นาคคันทิพย์" ปี พ.ศ. 2532

อำนวยการสร้างโดย: ศุภกิติ อัมพูช, กำกับการแสดงโดย: วินิจ ภัคดีวิจิตร

ข้อสันนิษฐาน (proposition)

1. การถ่ายทอดความหมายเรื่องผีในภาพยนตร์ไทยมีสูตรสำเร็จที่แน่ชัด
2. ในการถ่ายทอดความหมายเรื่องผีในภาพยนตร์ไทยจะมีความเชื่อทางสังคมบางอย่างประกอบกับความคิดสร้างสรรค์และทัศนะของผู้สร้างภาพยนตร์

นิยามศัพท์

ความเชื่อเรื่องผี

หมายถึง ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องภูตผี หรือจิตวิญญาณของผลวงลับไปแล้ว หรือทมอยแล้ว โดยไม่รู้ว่าเมื่อไรและอย่างไร เช่น ผีป่า ผีบ้าน ผีฟ้า เป็นต้น ผีเป็นสิ่งที่รู้สึกสัมผัสได้จากความเชื่อ ศรัทธา ทั้งที่ปรากฏออกมาเป็นภาพ หรือจากความคิดคำนึง ของคนในสังคมหนึ่ง ๆ ทมแบบแผนในการดำเนินชีวิตในวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ

การถ่ายทอดความหมาย หมายถึง การบอกเล่าเนื้อหาเรื่องราวเกี่ยวกับวัฒนธรรมของสังคม ผ่านทางสื่อภาพยนตร์

วัฒนธรรม

หมายถึง วิถีการดำเนินชีวิต กระบวนการแห่งพฤติกรรม และบรรดาผลงานทั้งหลายที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้น ตลอดจนความคิด ความเชื่อ และความรู้ เป็นต้น ในท้นเป็นวัฒนธรรมความคิดและความเชื่อของคนในสังคมไทยเกี่ยวกับ "ผี"

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. การศึกษาครั้งนี้คาดว่าจะทำให้ทราบถึงสูตรสำเร็จของการถ่ายทอดความหมายเรื่อง "ผี" ในภาพยนตร์ไทย และเข้าใจเทคนิคทางภาพยนตร์ที่นำมาใช้ในการถ่ายทอดความเชื่อเรื่องผี
2. การศึกษาครั้งนี้คาดว่าจะ เป็นประโยชน์สำหรับบุคลากรในวงการภาพยนตร์ที่จะนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพการผลิตภาพยนตร์และการสร้างสรรค์งานด้านภาพยนตร์
3. การศึกษาครั้งนี้คาดว่าจะ เป็นแนวทางสำหรับผู้ที่สนใจในการศึกษาด้านสื่อภาพยนตร์ต่อไป เพราะยังไม่มีงานวิจัยเจาะลึกด้านนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย